

MIHAIL

BUL

BGGA

KOV

Kızıl Moskova

Çeviri: ERGİN ALTAY

♥ can
öykü

MİHAİL BULGAKOV

KIZIL
MOSKOVA

© 2016, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Temmuz 2016, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Editör: Sabri Gürses

Düzeltili: Mert Tokur, Ebru Aydın

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Davutpaşa Cad. Emintaş Kazım Dinçol San. Sit. No: 81/25-26

Topkapı-İstanbul

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-3260-7

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750732607

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

MİHAİL BULGAKOV
KIZIL
MOSKOVA

ÖYKÜ

Rusça aslından çeviren

Ergin Altay

♥can

Bulgakov'un Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Usta ile Margarita, 2003

Genç Bir Köy Hekimi, 2014

Kol Manşetinde Notlar, 2016

MİHAİL AFANASYEVİÇ BULGAKOV, 1891'de Kiev'de doğdu. Genç yaşta doktorluğu bırakarak kendini tümüyle yazarlığa verdi. İlk romanı *Beyaz Muhafız* (1925), komünist bir kahramana yer vermediği gerekçeyle Sovyet resmî çevrelerince büyük tepkiyle karşılandı. Sovyet toplumunu eleştiren yergili fantezilerin yer aldığı *Şeytanî*'de (1925) resmî çevrelerin eleştirisine uğradı. Bulgakov aynı yıl sözde bilim üstüne bir yergi niteliğindeki *Köpek Kalbi*'ni yazdı. 1930'a gelindiğinde, eserlerinin yayımlanması yasaklanmıştı. Buna karşın Bulgakov, 1930'larda iki önemli eser daha verdi. Moskova Sanat Tiyatrosu'nun perde arkasını acımasızca yeren yarıda kalmış özyaşamöyküsel romanı *Teatral Bir Roman* ve göz kamaştırıcı bir fantezi olan *Usta ile Margarita*. 1940'ta Moskova'da ölen Bulgakov'un eserleri, Stalin'in ölümünün ardından, 1950'lerin sonlarına doğru gittikçe saygınlık kazandı.

ERGİN ALTAY, 1937'de Edirne'de doğdu. İlk ve ortaokulu değişik şehirlerde okudu. 1953'te Kuleli Askerî Lisesi'ne girdi. 1956'da Ankara Üniversitesi DTCF, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Rusça öğretmenliği yaptı. Altay, Rus edebiyatının dünyaca ünlü pek çok klasiğini dilimize kazandırdı. Bunların arasında Puşkin'den *Yüzbaşının Kızı*, Gogol'den *Ölü Canlar*, Tolstoy'dan *Diriliş*, Dostoyevski'den *Karamazov Kardeşler*, İzak Babel'den *Kızıl Süvariler* gibi unutulmaz başarıları sayılabilir.

İçindekiler

Önsöz	11
Aydınlanma Haftası	15
Ticaret Rönesansı	23
Moskova Krasnokamennaya	29
Hayat Kadehi	37
Cam Gökyüzü Altında	45
Lord Curzon'ın <i>Bénéfice</i> 'i	51
Komarov Olayı	57
Kendinden Renkli Yaşam	65
<i>Chanson D'été</i>	71
Hayatımızın Bir Günü	79
Belobrisov'un Kitabı	87
Kan Döken Kültür	95
Tekerlekler Üzerinde Bir Ev	99
Konuşan Köpek	103
Ölmüş Bir İnsanın Serüveni	109
Politik Ayın	113
Nikâh Kazası	117
Doğanın Oyunu	119
Duvar Üstünde Duvar	125

Göksel Polka Dansının Sesleri	129
Şifacı	133
Aşkın Güvencesi	137
Kültürlü Olduklarını Göstermek İstiyorlar... ..	141
Matmazel Janna	145
Kondüktör ve İmparator Ailesinin Üyesi	149
Frengili Bayram	153
Hamam Görevlisi İvan	157
Alkolizmin Yararı Üzerine	161
Buton Nasıl Evlendi	167
Kafatası Üzerinde Uyarı	171
<i>Sprehen Sie Deutsch?</i>	175
Kemirilmiş Kuyruk	179
İkiyüzlü Çems	183
İş 30 Dereceye Yükseliyor	187
Ölümler Yürüyor	191
“Hayat Suyu”	195
Kaderin Tekerleği	199
Hamamböceği	205
Karonun Öyküsü	215
Beyin İltihaplanması	223
Ferapont Ferapontoviç Kaportsev’in Altın Değerindeki Haber Yazıları	231

Önsöz

Kızıl Moskova, Bulgakov'un gazete ve dergilerde yayımlanmış öykü, makale ve *feuilleton*'larını, yani hicivli kısa eleştirilerini bir araya getiriyor. 1921-1926 yılları arasında yayımlanmış bu metinler, genellikle öykülerden birinin adı olan *Moskva Krasnokamennaya*'nın adıyla derlenmiştir. "Kızıl Taşlı Moskova" anlamındaki bu sözün kaynağı halk arasında Kremlin'in kırmızı kerpiç tuğlaları yüzünden o semte "kırmızı/kızıl taşlı" denilmesi olabilir; fakat belki de bu, *Çapayev* adlı romanıyla bilinen devrimci yazar Dimitri Andreyeviç Furmanov'un (1891-1926), 1905 Devrimi'nden sonra söylediği bir söze gönderme de olabilir: "Moskova'ya beyaz taşlı değil kızıl taşlı denebilir: Çünkü işçilerin kanı sıçradı duvarlarına, kanla kaplandı meydanları." Bundan emin olmak zor; ama Bulgakov'un Furmanov'dan pek hoşlanmadığını biliyoruz: 1934 yılında karısıyla birlikte resmî adı Furmanov olan (Furmanov son yıllarını bu sokakta geçirmiştir ve 1926'da sokağa kendi adı verilmişti.) Naşçokinski Sokağı'na taşınan Bulgakov günlük hayatında asla sokağın bu resmî ismini kullanmamış. Bu çerçevede derlemeye Kızıl Moskova dedik.

Bulgakov'un fantastik gerçekçi eserlerinin büyük kısmı doğrudan gerçek olaylara dayanmaktadır. Bu derlemedeki öyküler de onun Sovyet rejiminin kurulduğu o ilk yıllarda karşılaştığı olayların sahne sahne alay ve eleştirisidir. Bu metinleri 21. yüzyılda okurken, özellikle genç okurlar için, bizim sosyal medya sayfalarında sıkça karşılaştığımız, daha bir türe oturtmadığımız alay ve eleştiri biçimlerine benzetmek de müm-

kün; sonuçta bunlar, bu *feuilleton*'lar da, gazete ve dergilerde çok kişiye ulaştırılıp yaygınlaştırılmak üzere yazılmıştır. Gerçekten de, bir yandan ve özünde tarihsel olarak bir üslup üstadının elinden çıkmış, bizde Sabahattin Ali, Aziz Nesin gibi hicvi, alayı iktidarın uygulamalarını eleştirmek için kullanan yazarlarınkiler gibi dergi ve gazete yazıları edebiyatı içinde yer alan metinlerdir bunlar. Ayrıca bunlar önemli tarihsel belgeler, bir dönemin aksaklıklarını, yanlışlarını, bir edebiyat eseri olma kaygısının içinde gizlemeden kayda geçiren, bir edebiyatçının elinden çıktıkları için iki kat belge olan belgelerdir. Bulgakov kendi külliyatını derlese bu yazıları da katar mıydı içine? Kim bilir, kuruluş yıllarını yaşadığı Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra, tıpkı bizim gördüğümüz gibi görürse, katardı herhalde; bir ideolojinin dünya yıkma ve yaratma çabalarının tarihsel kayıtları bunlar. Bir gün, uzak bir gün, bizim sosyal medya mesajlarımız da böyle incelenecek büyük olasılıkla. Sonuçta Bulgakov'un at arabaları için dediği gibi, rejimler de, eleştiriler de "1822 yılında neyseler... 2022'de nasıl olacaklarsa, şimdi de öyleler".

Bu metinlerin önemli bir kısmı Vladikafkaz, Vladivostok, ve Kiev'de, ağırlıklı *Nakanune* ve *Gudok* gazetelerinde yayımlanmıştır. Metin seçimi için 1980'lerden beri başlıca Bulgakov uzmanlarından biri olan Viktor İvanoviç Losev tarafından yapılan derleme temel alınmıştır; bu sayede örneğin *Ticaret Rönesansı* gibi, yayımlanamadan, yazarın elyazmasıyla günümüze ulaşan metinler de bu derlemede yer alıyor. Metinlerin her biri kendine has sürprizlerle doludur; örneğin "Kendinden Renkli Yaşam" öyküsünde geçen "R.U.R." Karel Čapek'in aynı adı taşıyan, "robot" sözcüğünün ilk kez kullanıldığı, *Rossumovi Univerzální Roboti*, yani *Rossum'un Evrensel Robotları* adlı, 1920 tarihli tiyatro oyununa bir gönderme. Demek ki Bulgakov, Čapek okuyormuş. Diğer yandan, aynı metindeki *Brockhaus* ansiklopedisindeki Arap matematikçi "Ба́на Абу́ль Аббас-Ахмед-Ибн-Магомет-Отман-Ибн-Аль" bahsi tam bir sürpriz (buna dikkat çeken Mert Tokur'a teşekkürler); bu kişi bizde bugün, "Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Osmân el-Merrâküşî el-Ezdi" diye anılan fakat yaygın olarak Fas'ta, Marakeş bölgesinde yaşaması nedeniyle "İbn al-Banna' al-Marrakushi" yani "Marakeşli Mimaroglu" diye bilinen matematikçi;

Euklides'i Arapçaya çevirmiş ve "Hesap İşlemlerinin Özeti" (*Et-telhîş fi'l-hisab* ya da *Talkhîş 'amal al-hisâb* ya da "Талькис-амаль-аль-хисаб") adlı bir kitap yazmış. Bu kitap asırlarca temel matematik kitabı olarak kullanılmış, Eski Türkçeye de çevrilmiş, Osmanlı'nın son dönemlerinde hâlâ temel ders kitaplarından biriymiş. Uluslararası Astronomi Birliği Ay'daki kraterlerden birine onun adını vermiş: Al-Marrakushi. İşte böyle şaşırtıcı ayrıntılarla birbirine bağlanıyor Bulgakov'la Borges'in fantastik gerçekçilikleri. Kızıl Moskova'da Rusya tarihinin en karışık günleri yaşanırken, Marakeşli Mimaroglu'nu hayal eden birinin umut veren öyküleri...

Sabri Gürses

AYDINLANMA HAFTASI

Bir akşam bizim bölüğe ordu komiseri geldi, bana sordu:

“Sidorov sen misin?”

Cevap verdim:

“Evet, benim!”

Dik dik baktı gözlerimin içine, sordu:

“Nasılsın bakalım?”

“İyiyim.”

“Okuma yazman yok mu senin?”

Elbette, şöyle cevap verdim:

“Evet, yok.”

Ordu komiseri bir kez daha, gene dik dik baktı gözlerimin içine:

“Okuma yazman yoksa, bu akşam *Traviata*'ya¹ göndereceğim seni!”

“Yapmayın, komiser yoldaş, neden beni gönderiyorsunuz? Okuma yazmam yoksa, bunun suçlusu biz miyiz? Eski rejimde okutmadılar bizi.”

Bu söylediğime karşılık şöyle dedi ordu komiseri:

“Aptal! Neden korktun öyle? Bu senin için bir ceza

1. Guiseppe Verdi'nin (1813-1901) 1853'te bestelediği ünlü opera eseri *La traviata*. (Ç.N.)

değil, yararına bir şey. Orada bir şeyler öğreneceksin, tiyatro izleyeceksin, zevk alacaksın.”

Oysa o akşam bizim bölükten Panteleyev’le ben sirkte gitmeyi düşünüyorduk.

Ve şöyle dedim ordu komiserine:

“Peki, yoldaş ordu komiseri, tiyatro yerine, sirkte zevk alsam olmaz mı?”

Gözlerini kısıp baktı yüzüme, sordu:

“Sirkte mi?.. Nedenmiş o?”

“Sirk çok heyecanlı oluyor da ondan...” dedim. “Bu akşam eğitilmiş bir fili çıkaracaklar sahneye, ayrıca, gene kızıl saçlı kızlar, Fransız dövüşü var.”

Ordu komiseri parmağını salladı.

“Fili gösteririm ben sana şimdi!” dedi. “Akılsız yaratık! Kızıl saçlılarmış... kızıl! Senin kafanda da kızıl saçlar var, akılsız köylü! Eğitilmiş filmiş... Gelgelelim, ne yazık ki sen eğitilmemişsin! Sirk ne kazandıracak sana? Ha? Ama tiyatrodaki bir şeyler öğreneceksin... İyi, güzel şeyler... Neyse, sözün kısası, seninle çene çalacak zamanım yok benim... Biletini al ve marş marş!”

Yapabileceğim bir şey yoktu, ister istemez aldım bileti. Panteleyev’in de okuma yazması yoktu, o da bir bilet aldı, birlikte tiyatroya gitmek üzere yola koyulduk. Üç bardak çekirdek aldık ve “ilk Sovyet tiyatrosu”na gittik.

Baktık, insanları içeri aldıkları tahta bölmenin önünde kıyamet kopuyor. Dalga dalga içeri giriyor insanlar. Ve bizim gibi okuryazar olmayanların arasında okuryazar olanlar da vardı. Çoğunluğu genç kızlardı. İçlerinden biri kapıdaki biletçinin yanına sokuldu, biletini gösterdi. Biletçi sordu ona:

“Affedersiniz, yoldaş madam, siz okuryazar mısınız?”

Beriki ne olduğunu anlamadı, gücendi:

“Çok tuhaf bir soru sizinki!” dedi. “Elbette, okuryazarım. Liseyi bitirdim ben!”

“Demek liseyi bitirdiniz,” diye karşılık verdi biletçi. “Çok memnun oldum. Öyleyse, size ‘görüşmek üzere’ dememe izin verin!”

Ve genç kızın elindeki bileti aldı.

Genç kız, “Ne hakla?” diye haykırdı. “Nasıl yaparsınız bunu?”

Biletçi, “Çok basit,” dedi, “çünkü bugün yalnızca okuryazar olmayanları alıyoruz.”

“Ama ben de izlemek istiyorum bu operayı veya konseri.”

Biletçi:

“İstiyorsanız, o zaman, lütfen, Kavsoyuz’a gidin,” dedi. “Sizin gibi okuryazarların hepsi orada: doktorlar, kibarlar, profesörler. Oturmuş melaslı çay içiyorlar, şeker verilmiyor onlara çünkü, yoldaş Kulikovski de lirik şarkılar söylüyor onlara.”

Bunun üzerine genç kız gitti.

Ama Panteleyev’le beni bir zorluk çıkarmadan içeri aldılar, doğrudan partere götürdüler, ikinci sıraya oturtular.

Oturuyorduk.

Temsil henüz başlamamıştı. Ve dolayısıyla, can sıkıntısından, bardaktaki çekirdeklerden çitliyorduk. Öylece bir buçuk saatçik oturduk, nihayet karardı tiyatrunun içi.

Baktım, sahnede parmaklıklılı, yüksekçe bir yere biri çıktı. Başında fok kürkü bir şapka, üzerinde palto vardı. Sakalına, bıyığına kır düşmüştü. Pek sert görünüyordu. Oraya çıkınca oturdu ve ilk yaptığı şey, sapsız gözlüğünü takmak oldu.

Sordum Panteleyev’e (gerçi o da okuryazar değildir ama her şeyi bilir): “Kimdir bu adam böyle?”

Cevap verdi Panteleyev: “Ona orkestra... şefi, diyor-

lar. Sahnedekilerin en önemli kişisi odur. Baksana, nasıl ciddi!”

“Neden herkesin görmesi için parmaklıkları, o yüksek yere oturtttular onu?” diye sordum.

“Çünkü,” dedi Panteleyev, “operanın en bilgili kişisi kendisidir. Anlaşılan, bize örnek olması için oturtttular onu oraya.”

“Öyleyse neden arkası bize dönük oturuyor?”

“Anlaşılan, orkestrayı öyle daha rahat yöneteceği için!..”

Bu orkestra şefi önüne bir defter açtı, baktı deftere ve elindeki beyaz çubuğu sallamasıyla birlikte kemancılar kemanlarını çalmaya başladılar. Pek acıklı, duygulu çalıyorlardı, ağlamak geldi içimden.

Dahası, bu orkestra şefinin gerçekten de, okuryazarlık bakımından hiç de geri biri olmadığı belliydi. Çünkü aynı anda iki işi birden yapıyordu: Bir yandan önündeki defterde yazılı olanları okurken bir yandan da elindeki çubuğu sallıyordu. Orkestra ona göre sesini yükseltiyor, alçaltıyordu. Giderek daha coşuyordu, coşuyordu! Kemancıların arkasından boruların, boruların arkasından davulların sesi yükseliyordu. Tiyatronun içi gök gürültüsüyle doluyordu. Sonra sağ tarafta bir böğürtü oldu...

Orkestraya bakarak haykırdım:

“Panteleyev, Tanrı canımı alsın ki, bizim alaydaki lehimci Lombard¹ bu!”

Panteleyev de baktı orkestraya, şöyle dedi:

“Evet, tıpkısı. Ondan başka kimse trombonu böyle öttüremez!”

Pek sevindim buna, haykırdım:

“Bravo, bis, Lombard!”

1. B.A. Lombard (1878-1960): Ünlü bir tromboncu. (Ç.N.)

Bulgakov'un 1920'lerde yazdığı öykü ve köşe yazılarının temel konusu kültür ve insan ilişkileridir. Rusya'nın yönetimini ele geçirmiş olan Bolşeviklerin ülkenin ekonomisini, güvenliğini ve kendi iktidarlarını ayakta tutmaya çalıştığı bu dönemde, yeni bir kültür de ortaya çıkmaya başlar. Bürokraside, orduda, sanat kurumlarında eski kültürle yeni kültür karşı karşıya gelmiş ve bu karşılaşma çoğu kez ürkütücü ve gülünç durumlara yol açmıştır. Bulgakov'un sivri dilini tutmadığı ve tutarsızlıkları alaya aldığı, derin gözlem yüklü bu metinler yönetimle neden anlaşmazlıklar yaşadığını da berrak bir şekilde sergilemektedir.

"Moskova'yı en son bundan en çok altı ay önce görmüş olanlar şimdi kenti tanıyamazlar; Yeni Ekonomi Politikası (Moskova halkı artık kısaca NEP diyor buna) öylesine değiştirdi onu.

Adım adım başladı bu... az az... Sağda solda tahta perdeler kaldırıldı, arkalarından uzun bir aradan sonra tozlu, donuk dükkân vitrinleri görünmeye başladı. Boşaltılmış yapıların derinlerinde lambalar yanıyor, onların ışığında hayat kıpırıyor: Çiviler çakılıyor, mihlanıyor, tamiratlar yapılıyor, içleri malzeme dolu sandıklar, kutular açılıyor. Yıkayıp temizlenmiş vitrinler aydınlatılmış. Sergilerin üzerinde yuvarlak, güçlü lambalar yanıyor ya da vitrinlerin çevresinde parlak ışılan borular var.

Yoksul düşmüş Moskova'nın bunca malı hangi gizli hazinelerden çıkardığını anlamak olanaksızdır. Ama bulmuş ve hepsini bol bol aynalı vitrinlere boşaltmıştır; tezgâhlara yığmıştır."

